

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/25>

СПЕЦИФІКА ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ, УКЛАДЕНИХ НА ОСНОВІ ПРИМІРНОГО ДОГОВОРУ

SPECIFICS OF THE PERFORMANCE OF CIVIL-LEGAL CONTRACTS CONCLUDED ON THE BASIS OF AN EXEMPLARY AGREEMENT

Абрамчук Д.В., аспірант юридичного факультету
Західноукраїнський національний університет

Статтю присвячено з'ясуванню специфіки виконання цивільно-правових договорів, укладених на основі примірного договору. Відзначено, що ані норми ЦК України, ані норми ГК України не містять спеціальних положень, присвячених правовому регулюванню відносин із виконання договорів, укладених на основі примірних. Зроблено висновок, що саме принцип належного виконання є тим фундаментом, на якому повинна ґрунтуватися реалізація сторонами будь-якого цивільно-правового зобов'язання для досягнення тих чи інших цілей у залежності від специфіки юридичного факту, що став підставою виникнення цього зобов'язання. Відповідно в найбільш загальних рисах виконання договору, укладеного на основі примірного, повинно ґрунтуватися на основі цього принципу, при чому належність виконання визначатиметься шляхом встановлення відповідності дій сторін договору його умовам, що обумовлюються специфікою договірної, а також нормам чинного законодавства, що регулюють відповідні договірні правовідносини. Крім того, виконання договору, укладеного на основі примірного, повинно здійснюватися з обов'язковим урахуванням загальних засад цивільного законодавства, визначених у ст. 3 ЦК України.

Встановлено, що специфіка виконання договору, який укладається на основі примірного, проявляється у його правовій природі як нормативного акту, що розробляється спеціально уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування з метою рекомендування договірної моделі впорядкування однотипних приватноправових відносин між заздалегідь невизначеним колом осіб. Йдеться, зокрема, про визначальний вплив суб'єктів владних повноважень на формування моделі поведінки потенційних сторін договору, що укладається на основі примірного, у процесі його виконання, а можливість її коригування безпосередньо залежить від рівня диспозитивності правового регулювання тих чи інших відносин.

У статті на основі аналізу договору оренди державного та комунального майна, енергосервісного договору та договору будівельного підряду зроблено висновок, що у договорах, щодо яких в нормах чинного законодавства закріплено формулювання «укладаються на основі примірного договору», модус виконання зобов'язань, що ними породжуються, формується волею держави в особі суб'єктів, уповноважених розробляти та затверджувати примірні договори, у змісті останніх, при чому його коригування можливе лише у частині зміни чи доповнення окремих його умов. Натомість у договорах, які рекомендовано укладати на основі примірних, тобто щодо яких забезпечується розсуд сторін у частині використання чи невикористання примірної форми, формування модусу виконання зобов'язань також характеризується визначальним впливом держави, проте не безпосередньо у змісті примірного договору, який використовувати необов'язково, а у нормах законодавства, що регулюють відповідні договірні правовідносини, при чому у цих випадках спостерігається значна концентрація імперативних приписів та суттєве зниження рівня забезпечення принципу свободи договору.

Ключові слова: свобода договору, примірний договір, принцип належного виконання, модус виконання, договірні умови, суб'єкт владних повноважень, договір оренди, енергосервісний договір, договір будівельного підряду.

The article is devoted to clarifying the specifics of the implementation of civil legal contracts concluded on the basis of an exemplary contract. It was noted that neither the norms of the Commercial Code of Ukraine nor the norms of the Civil Code of Ukraine contain special provisions dedicated to the legal regulation of relations for the performance of contracts concluded on the basis of exemplary ones. It was concluded that the principle of due performance is the foundation on which the implementation by the parties of any civil legal obligation must be based in order to achieve certain goals, depending on the specifics of the legal fact that became the basis for the emergence of this obligation. Accordingly, in the most general terms, the performance of a contract concluded on the basis of an exemplary one should be based on this principle, while the appropriateness of performance will be determined by establishing the compliance of the actions of the parties to the contract with its conditions, which are determined by the specifics of the contract, as well as the norms of the current legislation regulating the relevant contractual relations. In addition, the performance of a contract concluded on the basis of an exemplary one must be carried out with mandatory consideration of the general principles of civil legislation defined in Art. 3 of the Civil Code of Ukraine.

It is established that the specifics of the execution of the contract, which is concluded on the basis of an exemplary one, is manifested in its legal nature as a regulatory act, which is developed by specially authorized bodies of state power and local self-government bodies with the aim of recommending a contractual model for regulating the same type of private legal relations between an undefined circle of persons in advance. It is, in particular, about the determining influence of subjects of power on the formation of the model of behavior of potential parties to the contract, which is concluded on the basis of an exemplary one, in the process of its implementation, and the possibility of its adjustment directly depends on the level of dispositiveness of the legal regulation of certain relations.

On the basis of the analysis of the lease agreement of state and communal property, the energy service agreement and the construction contract, it was concluded that in the agreements, in respect of which the wording "concluded on the basis of an exemplary agreement" is fixed in the norms of the current legislation, the mode of performance of the obligations arising from them is formed by the will of the state in the person of subjects authorized to develop and approve model contracts, in the content of the latter, and its adjustment is possible only in the part of changing or supplementing some of its conditions. On the other hand, in contracts that are recommended to be concluded on the basis of exemplary ones, i.e., in respect of which the discretion of the parties is ensured in terms of the use or non-use of an exemplary form, the formation of the mode of performance of obligations is also characterized by the determining influence of the state, but not directly in the content of the exemplary contract, which is optional, and in the legal norms regulating the relevant contractual relations, and in these cases there is a significant concentration of imperative prescriptions and a significant decrease in the level of ensuring the principle of freedom of contract.

Key words: freedom of contract, exemplary contract, principle of due performance, mode of performance, contractual terms, subject of authority, lease contract, energy service contract, construction contract.

Традиційно в науці цивільного права до змісту категорії «динаміка договірних правовідносин» відносять виникнення, виконання, зміну та припинення правовідношення, розглядаючи їх крізь призму особливостей, що обумовлюються специфікою договору як юридичного факту, який став підставою виникнення правовідношення. Важливим етапом у процесі дослідження динаміки правовідносин, що опосередковуються укладенням договору на основі примірного, є встановлення специфіки його виконання.

Виконання зобов'язання розглядається в трьох аспектах: як правовий інститут, як процес і як підстава припинення зобов'язання [1, с. 207]. У контексті цього дослідження більш детально увагу акцентуємо вивченню специфіки виконання зобов'язання, породжуваного укладенням договору на основі примірного, як процесу, що відображає динамічність розвитку відповідних договірних правовідносин. Адже, як слушно зауважував свого часу Г. М. Амфітеатров, якщо зобов'язання – це правовідношення у статичі, то його виконання – це динамічний стан зобов'язання, завдяки якому реалізуються (здійснюються) права і обов'язки сторін зобов'язання (в § 241 ЦК Німеччини вжито термін *Leistung* – власне виконання як дія (бездіяльність), тобто здійснення, реалізація обов'язку) [2, с. 38].

Т. В. Боднар виконання договірних зобов'язання (у *значенні процесу* – курсив наш – Д. А.) визначає як сукупність фактичних та/або юридичних дій (у певних випадках – утримання від дії) сторін зобов'язання, спрямованих на реалізацію (здійснення) передбачених договором або законом їх суб'єктивних прав і обов'язків задля досягнення економічної і юридичної мети зобов'язання [1, с. 209]. Аналогічно питання розуміння категорії виконання зобов'язань вирішується і в судовій практиці. Зокрема, під виконанням цивільно-правових зобов'язань розуміється вчинення боржником або іншою особою на користь кредитора або третьої особи певної дії або утримання від дії, що становить предмет виконання [3].

З урахуванням вказаного під виконанням договору, укладеного на основі примірного, розумітимемо вчинення сторонами дій юридичного та/або фактичного характеру або утримання від них, спрямовані на реалізацію закріплених у змісті примірного договору суб'єктивних прав і обов'язків з метою досягнення певних бажаних для сторін правових результатів. Виконання договору, що укладається на основі примірного, як і виконання будь-якого іншого цивільно-правового договору, характеризується низкою ознак, серед яких: а) виконання зобов'язання є сукупністю фактичних та/або юридичних дій сторін зобов'язання (рідше – утримання від вчинення дій); б) виконання зобов'язання спрямоване на досягнення економічної і юридичної мети зобов'язання (його результату) шляхом реалізації (здійснення) суб'єктивних прав і обов'язків сторін зобов'язання як суб'єктів цивільного правовідношення [4, с. 208–209].

Варто зауважити, що ані норми ЦК України, ані норми ГК України не містять спеціальних положень, присвячених правовому регулюванню відносин із виконання договорів, укладених на основі примірних. З цього робимо висновок, що при виконанні таких договорів повинні застосовуватися загальні правила, встановлені для усіх цивільно-правових договорів, з урахуванням спеціальних правил, які містяться у змісті розроблених і затверджених суб'єктами владних повноважень тих чи інших примірних договорів. У контексті цього доцільно буде перш за все проаналізувати норми ЦК України та ГК України, що регулюють відносини щодо виконання договорів.

Зокрема, ст. 526 ЦК України містить правило про те, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Схожий підхід

закріплений і в ч. 1 ст. 193 ГК України, за якою суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання – відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться. Під належним виконанням в юридичній літературі розуміється відповідний стандарт поведінки, якому мають слідувати суб'єкти зобов'язання для того, щоб досягти зазначеної мети. Це і критерій, за яким сторони, а у разі спору – суд, дають оцінку реальним діям сторін зобов'язання по виконанню своїх обов'язків [1, с. 219–220]. Отже, видається, що саме принцип належного виконання є тим фундаментом, на якому повинна ґрунтуватися реалізація сторонами будь-якого цивільно-правового зобов'язання для досягнення тих чи інших цілей у залежності від специфіки юридичного факту, що став підставою виникнення цього зобов'язання.

Вказане підтверджується й узагальненою позицією судових органів, висвітленою, зокрема, у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 23 травня 2018 року у справі № 537/4905/15-ц: «Цивільне законодавство містить загальні умови виконання зобов'язання, що полягають у його виконанні належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Це правило є універсальним і підлягає застосуванню до виконання як договірних, так і недоговірних зобов'язань. Недотримання умов виконання призводить до порушення зобов'язання» [4].

В. К. Гуцуляк на основі аналізу норм ЦК України, присвячених правовому регулюванню відносин із виконання зобов'язань, слушно зазначає, що належне виконання є складним юридичним явищем, що складається з елементів виконання, які полягають у: а) виконанні зобов'язання належними сторонами (ст. 527 ЦК України); б) виконанні зобов'язання шляхом передання належного предмета (ст. ст. 533, 539 ЦК України); в) виконанні в належному місці (ст. 532 ЦК України); г) виконанні в належний строк (термін) (ст. ст. 530, 531 ЦК України); ґ) виконанні в належний спосіб (ст. ст. 529, 542, 543, 537 ЦК України) [5, с. 174]. З урахуванням вказаного, в найбільш загальних рисах виконання договору, укладеного на основі примірного, повинно ґрунтуватися на основі принципу належного виконання зобов'язання, при чому належність виконання визначатиметься шляхом встановлення відповідності дій сторін договору його умовам, що обумовлюються специфікою договірної конструкції (купівля-продаж, надання послуг, виконання робіт тощо), а також нормам чинного законодавства, що регулюють відповідні договірні правовідносини. Крім того, безумовно, виконання договору, укладеного на основі примірного, повинно здійснюватися з обов'язковим урахуванням загальних засад цивільного законодавства, визначених у ст. 3 ЦК України.

Щодо елементів виконання договірних зобов'язання дослідники зазначають, що ще в римському контрактному праві вирізняли атрибут і модус виконання договору, де атрибут – це невід'ємна властивість предмета, а модус – властивість предмета, притаманна йому лише в певних станах. Атрибутом виконання зобов'язання за договором є такі його властивості, які притаманні будь-якому виконанню зобов'язання. Натомість термін «модус виконання» договірних зобов'язань використовується для позначення того, яким чином та в якому порядку мають виконуватись ті чи інші зобов'язання [6, с. 53]. Зазвичай до структури модусу виконання договірних зобов'язань вчені відносять предмет виконання, спосіб та місце виконання, строк виконання тощо [7, с. 279]. Формування модусу виконання договірних зобов'язань у площині цивільно-правового

регулювання зазвичай відбувається на основі закріпленого у ст. 3 та ст. 627 ЦК України принципу свободи договору, за яким сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Водночас, якщо говорити про виконання договору, який укладається на основі примірнього, то в цьому контексті прослідковуються певні особливості, зумовлені перш за все специфічною правовою природою примірнього договору як нормативного акту, що розробляється спеціально уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування з метою рекомендації договірної моделі впорядкування однотипних приватно-правових відносин між заздалегідь невизначеним колом осіб. Йдеться, зокрема, про визначальний вплив суб'єктів владних повноважень на формування моделі поведінки потенційних сторін договору, що укладається на основі примірнього, у процесі його виконання, а можливість її коригування безпосередньо залежить від рівня диспозитивності правового регулювання тих чи інших відносин.

Наприклад, ч. 1 ст. 16 Закону України «Про оренду державного і комунального майна» містить імперативне правило про те, що договір оренди майна, що належить до державної та комунальної власності, формується на підставі примірнього договору оренди, що затверджується: Кабінетом Міністрів України – щодо майна державної власності; представницькими органами місцевого самоврядування – щодо майна комунальної власності. Імперативність підходу до визначення змісту договорів оренди державного і комунального майна прослідковується і в п. 51 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання оренди державного і комунального майна» від 3 червня 2020 р. № 483, відповідно до якого проєкт договору оренди, що розміщується в оголошенні про передачу майна в оренду на аукціоні, повинен містити всю інформацію, передбачену примірним договором оренди. Своєю чергою, аналіз Примірнього договору оренди нерухомого або іншого окремого індивідуально визначеного майна, що належить до державної власності, дозволяє акцентувати увагу на низці незмінюваних умов примірнього договору, до яких належать умови: про предмет договору, визначення орендної плати, повернення майна і внесення забезпечувального депозиту, режим використання орендованого майна, його ремонт, страхування, права та обов'язки сторін, їх відповідальність тощо, тобто усі ті умови, які детермінують сутність домовленості сторін і безпосередньо пов'язані з визначенням особливостей їх поведінки у процесі виконання договору. Цілком очевидно, що пряма законодавча вказівка на неможливість внесення змін до ключових умов примірнього договору, пов'язаних з його виконанням, свідчить про визначальну роль суб'єктів владних повноважень у побудові модусу виконання договору оренди нерухомого або іншого окремого індивідуально визначеного майна, що належить до державної власності, та укладається на основі примірнього.

Імперативністю в контексті формування змісту і моделі поведінки сторін договору у процесі його виконання наділений також і Примірний договір про постачання електричної енергії споживачу. Зазначений висновок робимо, зважаючи на п. 1.2.7 Правил роздрібного ринку електричної енергії, затверджених Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 14.03.2018 р. № 312, яким встановлено, що постачання електричної енергії здійснюється електропостачальником на підставі договору про постачання електричної енергії споживачу, який розробляється електропостачальником на основі Примірнього договору про постачання електричної енергії споживачу. Тобто при врегулюванні відносин із постачання електроенергії її потенційним споживачам вбачається безальтернативність та обов'язковість

використання вищезазначеного примірнього договору, розробленого суб'єктом владних повноважень. Коригування окремих умов такого договору, у тому числі, щодо його виконання, є можливим, проте винятково зі сторони постачальника електричної енергії, оскільки п. 1.1 Примірнього договору про постачання електричної енергії споживачу визначає, що він є публічним договором приєднання, що згідно зі ст. 634 ЦК України дозволяє змінювати його умови винятково постачальником та відповідно унеможливає внесення змін до такого договору споживачем.

Отже, і в першому, і в другому випадках виконання договорів, укладених на основі примірних, наділені важливою специфічною ознакою: формування модусу виконання таких договорів, до якого відносимо предмет, строки, спосіб виконання договірних зобов'язань, права та обов'язки сторін тощо, здійснюється не безпосередньо сторонами договірних зобов'язань, як це зазвичай має місце у традиційних договірних правовідносинах, що виникають, змінюються і припиняються на основі диспозитивності та вільного волевиявлення, а державою в особі органів, уповноважених розробляти і затверджувати примірні договори у тих чи інших сферах суспільних відносин. Тобто йдеться про визначальну роль публічного інтересу у формуванні модусу виконання договорів, що укладаються на основі примірних, що в цілому відповідає розумінню останніх як специфічних нормативних актів.

Разом із тим, дещо інший підхід до вирішення питання про визначення модусу виконання договору, який укладається на основі примірнього, спостерігається при аналізі правових норм, присвячених упорядкуванню відносин із енергосервісного договору, передбачений Законом України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації». Зокрема, ч. 1 ст. 5 зазначеного Закону визначає, що Примірний енергосервісний договір затверджується Кабінетом Міністрів України, при чому жодних імперативних вказівок на те, що енергосервісний договір повинен обов'язково укладатися на основі однойменного примірнього, чинне законодавство не містить, із чого робимо висновок про дотримання у цьому випадку закріпленого у ч. 4 ст. 179 ГК України принципу рекомендаційності використання конструкції примірних договорів. Тобто фактично Примірний енергосервісний договір є бажаною, проте необов'язковою, з точки зору держави договірною проформою, що пропонується для застосування Кабінетом Міністрів України з метою спрощення процедури формування змісту договору у пріоритетно важливій сфері енергосервісу, пов'язаній із підвищенням енергетичної ефективності об'єктів державної та комунальної власності. Тому замовник та виконавець енергосервісу, вочевидь, забезпечені альтернативою у виборі використання чи невикористання примірної форми енергосервісного договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України. При цьому зауважимо, що у випадку прийняття рішення про укладення енергосервісного договору на основі однойменного примірнього його сторони матимуть можливість коригувати лише деякі з його умов з урахуванням положень ст. 5 Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації», яка закріплює вимоги до змісту енергосервісного договору та особливостей його виконання, і лише за наявності взаємної згоди сторін. Отже, у будь-якому випадку модус виконання енергосервісного договору, укладеного на основі примірнього, здебільшого визначається та формується волею держави в особі органу, який розробляє і затверджує цей примірний договір.

Схожий підхід до врегулювання відносин прослідковується і при укладенні договору підряду в капітальному

будівництві, що укладається на основі однойменного примірнього, затвердженого Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 27.10.2005 р. № 3. Зокрема, у зазначеному Наказі йдеться саме про рекомендації до застосування Примірнього договору підряду в капітальному будівництві, що свідчить про його необов'язковий, рекомендаційний характер та можливість потенційних учасників підрядних правовідносин врегулювати їх на власний розсуд з одночасним дотриманням вимог чинного законодавства.

Між тим, вбачається, що в законодавстві, присвяченому правовому регулюванню і відносин з енергосервісу, і підрядних відносин у капітальному будівництві, міститься чимала кількість норм, пов'язаних із деталізацією порядку укладення, формування змісту, виконання та припинення договорів, які рекомендується укладати на основі примірних: енергосервісного договору і договору підряду в капітальному будівництві. Так, наприклад, ч. 2 ст. 5 Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» містить розширений перелік істотних умов енергосервісного договору, ч. 3 цієї ж статті визначає порядок формування ціни договору, ч. 4 – специфіку здійснення розрахунків за енергосервісним договором тощо. Так само Загальні умови укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві, затвержені постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2005 р. № 668 містять значну кількість загальнообов'язкових правил щодо формування змісту договору підряду в капітальному будівництві та його виконання. Зокрема, п. 5 вищевказаного нормативного акту містить доволі значний перелік істотних умов договору, пп. 14–16 деталізують його предмет, пп. 17–20 визначають специфіку строку виконання робіт за договором, пп. 21–27 закріплюють правила щодо формування ціни договору, а пп. 28–31 встановлюють перелік прав та обов'язків сторін договору. Із цього можемо прослідкувати певну закономірність, яка полягає у тому, що зобов'язальні правовідносини з укладення та виконання договорів, які рекомендовано, проте необов'язково, укладати із застосуванням примірних, отримують доволі деталізоване та здебільшого імперативне правове регулювання, зі зниженим у порівнянні з рештою цивільно-правових договорів рівнем реалізації принципу свободи договору. Тобто доводиться констатувати нормативну зарегульованість тих сфер суспільних

правовідносин, у межах яких органами державної влади розробляються та затверджуються примірні договори, проте їх застосування не є обов'язковим, що призводить до концентрації надмірної кількості правових норм, спрямованих на впорядкування приватноправових договірних правовідносин, які, виходячи зі специфіки їх сутності, повинні будуватися та розвиватися на основі принципів диспозитивності і свободи договору. Вважаємо, що такий нормативний підхід пояснюється специфікою сфер укладення договорів, зокрема, значною часткою або й переважанням у них публічного інтересу та відповідно необхідності їх забезпечення за допомогою деталізованого правового регулювання.

Отже, з урахуванням зазначеного доходимо наступних висновків, пов'язаних із виконанням договорів, що укладаються на основі примірних: 1) у тих договорах, щодо яких в нормах чинного законодавства закріплено формулювання «укладаються на основі примірного договору», модус виконання зобов'язань, що ними породжуються, формується волею держави в особі суб'єктів, уповноважених розробляти та затверджувати примірні договори, у змісті останніх, при чому його коригування можливе лише у частині зміни чи доповнення окремих його умов; 2) у тих договорах, які рекомендовано укладати на основі примірних, тобто щодо яких забезпечується розсуд сторін у частині використання чи невикористання примірної форми, формування модусу виконання зобов'язань також характеризується визначальним впливом держави, проте не безпосередньо у змісті примірного договору, який використовувати необов'язково, а у нормах законодавства, що регулюють відповідні договірні правовідносини, при чому у цих випадках спостерігається значна концентрація імперативних приписів та суттєве зниження рівня забезпечення принципу свободи договору; 3) визначальний вплив держави на формування модусу виконання договорів, які повинні або рекомендовані укладатися на основі примірних, пояснюється специфікою сфер застосування тих чи інших договірних конструкцій, зокрема, або переважанням у них публічного інтересу та необхідністю його забезпечення (участь держави та її органів у тих чи інших договірних правовідносинах), або наданням послуг значному колу споживачів (зокрема, тих послуг, суб'єкти надання яких володіють монопольним становищем на ринку) та потребою спрощення процесу укладення великої кількості однотипних договорів, а також дотримання прав та інтересів менш захищеної сторони (споживача).

ЛІТЕРАТУРА

1. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 207, 209, 208–209, 219–220.
2. Амфитеатров Г. Н. Основные черты законопроекта о договорах. М.: Полиграфкнига, 1934. С. 38.
3. Судді ВС поділилися релевантною практикою щодо виконання зобов'язань у господарській та цивільній юрисдикції. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1137204/> (дата звернення: 28.09.2022).
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 23 травня 2018 року у справі № 537/4905/15-ц. URL: <http://iPLEX.com.ua/doc.php?regnum=74598696 &red=1000038d419f612fd032faf5ffba42ea55b7a9&d=5> (дата звернення: 28.09.2022).
5. Гуцуляк В. К. Договір підряду на проведення пошукових робіт за цивільним законодавством України : монографія. Київ, 2017. С. 174.
6. Утєхін І. Складові виконання договору купівлі-продажу. *Юридична Україна*. 2011. № 1. С. 53.
7. Лукасевич-Крутник І. Порушення договірних зобов'язань із надання транспортних послуг: поняття та види. *Право України*. 2019. № 1. С. 279.